

ҚАРАҒАНДЫ МЕМЛЕКЕТТІК ТЕХНИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

Қазақстанның телекоммуникация саласының дамуы

Телекоммуникациялар (ағылш. Telecommunications) — негізі ақпарат тарату құралдары мен әдістері болып табылатын әрекет аймағы. Телекоммуникациялар немесе коммуникациялар мемлекеттің инфрақұрылымның маңызды бірлігіне жатады. Телекоммуникациялардың арқасында абоненттік жүйелер қосу орталықтары арқылы бір-біріне деректер таратады. Бұл жүйелердің байланысы коммуникациялық желілер құрумен жүзеге асады. Телекоммуникациялар аймағындағы стандартты Халықаралық Электр Байланысы Одағы және Халықаралық Стандарттар Ұйымы анықтайды. Телеграф желілері технологиясын пайдаланудан бастап телекоммуникациялар әрбір мемлекеттің даму деңгейін айқындайтын маңызды салалардың біріне жылдам айналды. Олардың негізін РТТ (пошта, телефон, телеграф) деректер таратудың қоғамдық желілері құрады. Ұлттық желілер бір-бірімен қосылып, глобальдік байланыс желісін жасайды.

Республиканың телекоммуникациялық секторының дамуына әсер ететін факторлар:

- ❑ Ұлттық нарықтың ауқымы. Көбіне ел экономикасының жай-күйімен айқындалатын тұтынушылардың төлемге қабілетті сұранысы телекоммуникациялық қызметтер нарығын дамытудың негізгі факторы болып табылады.
- ❑ Қазақстан Республикасы Үкіметінің телекоммуникация нарығын ырықтандыруға арналған бағытын іске асыру.
- ❑ Дүниежүзілік сауда ұйымына (бұдан әрі – ДСҰ) кіру жөніндегі іс-шаралар
- ❑ Қазақстан Республикасының телекоммуникация қызметтері нарығын дамытудан күтілетін технологиялық үрдістер

Қазақстан Республикасының телекоммуникация қызметтерінің нарығы жалпы әлемдік телекоммуникация кешенінің бөлігі ретінде мынадай негізгі үстем үрдістердің әсерімен дамып келеді:

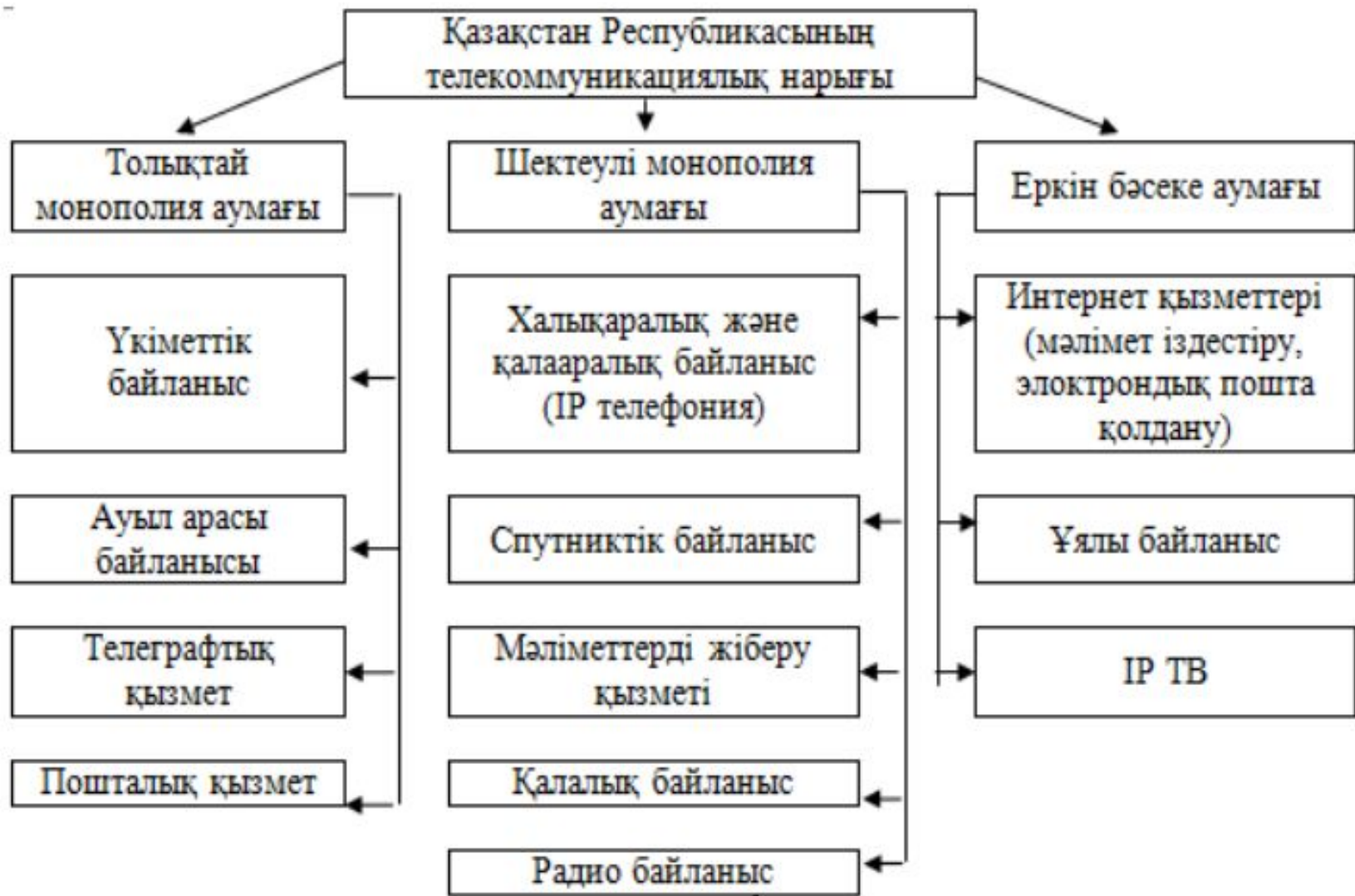
- ❖ жылжымалы байланысты, жерсеріктік және кабелді теледидарды, дауыстарды, бейне және пакеттік технологиялар негізіндегі деректерді беру бойынша конвергирленген шешімдерді белсенді түрде дамыту;
- ❖ дәстүрлі желілерді дамытудан шешімдер негізінде жаңа буын желілерін дамытуға көшу;
- ❖ телекоммуникациялық және ақпараттық технологиялардың конвергенциясы.

Дамыған және дамушы елдерде экономикалық өсімнің 1%-ын қамтамасыз ету үшін телекоммуникация саласының өсімінің кемінде 3%-ына қол жеткізу қажет . Осы жағдайда дамыған және дамушы елдердің экономикалық көрсеткіштерінде теле- коммуникация саласының мәні оның жалпы ішкі өнімдегі (бұдан әрі – ЖІӨ) үлесінің үнемі өсіп отырғанынан байқалады. Өнеркәсібі дамыған елдерде телекоммуникация қызметтерінің көлемі ЖІӨ-нің 5-8%-ына дейін жетеді, ТМД елдері бойынша осы көрсеткіш өсу қарқынының жоғарылағанына қарамастан орта есеппен ЖІӨ-нің 2,8 %-ын құрайды.

Жаңғырту процесі ұлттық телекоммуникация желісінің барлық деңгейлері мен құрамдас элементтерін қозғады. Соңғы жылдар ішінде желіні толық ауқымда жаңарту мен кеңейтуге негіз болған елеулі өзгерістер болып өтті. Телекоммуникация саласы жоғары технологиялық салалардың бірі болып табылады, соның салдарынан саланың дамуы негізінен байланыс операторларына пайдаланушыларға жоғары сападағы қызметтердің барлық жаңа түрлерін ұсыну, телекоммуникация желілерін ұстауға жұмсалатын шығындарды азайту мүмкіндігін беретін жаңа технологиялардың пайда болуы мен оларды енгізу есебінен жүзеге асырылады.

Осылайша, Қазақстан Республикасында телекоммуникацияны одан әрі дамыту үшін телекоммуникация саласын инновациялық-технологиялық дамыту тұжырымдамасы әзірленетін болады, ол ең жаңа ақпараттық технологияларды енгізу және пайдалану есебінен әр тарапты экономиканы қалыптастыруға, жаңа технологияларды дамытуға бағытталады. Талдау нәтижесі телекоммуникация нарығының бәсекелестігі дамымаған жоғары шоғырландырылған болып табылатындығын көрсетеді. Қазақстандағы телекоммуникация нарығында жетекші ойыншы болып табылатын «Қазақ-телеком» АҚ үстем жағдайға ие.

Ірі субъектінің монополиялық жағдайы және «мінез-құлқы», тұтастай алғанда, әділ бәсе-келестік қатынасты белгілеуде теріс әсер етеді. Байланыстың балама операторларын дамыту толығымен «Қазақтелеком» АҚ қоятын қосу жағдайларына байланысты екендігін, осы жағдайларда бәсекелестіктің басты қағидаты жарыстастық бұзылатындығын айтсақ жеткілікті. Қазіргі уақытта, уәкілетті орган берген Интернет желісіне қолжетімділік қызметін ұсыну жөніндегі лицензиялардың көп санына (400-ден астам) қарамастан, қазақстандық интернет нарығы бәсекелес болып табылмайды. Интернет желісіне қолжеткізу қызметі бойынша 35%-дан астам үстем үлеспен бір тұлғалар тобы ретінде тізілімде тұрған «Қазақтелеком» АҚ мен «Нұрсат» АҚ осы нарықта үстем жағдайға ие

1-сурет – Қазақстанның телекоммуникация нарығының құрылымы [3].

Қазақстанда ұялы байланыс нарығы шоғырланудың жоғары деңгейімен үстем болып табылады, онда 4 ұялы байланыс операторлары жұмыс істейді, оның екеуі «Қазақтелеком» АҚ арқылы өзара аффилиирленген болып табылады. Бұл ретте ұялы байланыс операторларының 80 %-ы екі ірі оператор: «Кар-Тел» ЖШС мен «GSM Қазақстан «Қазақтелеком» ААҚ» ЖШС- ны өзара бөліседі. Қазақстан, Еуропа елдері мен ТМД нарықтарының байланыс қызметіне тарифтер деңгейін салыстырмалы талдау телекоммуникацияның отандық нарығының жоғары монополияландырылған болып табылатындығын және байланыс нарығы субъектілері бәсекелестік ортада жұмыс істемейтіндігін көрсетті.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Ұялы байланыстың таратылуының жоғары деңгейі	Жоғары шоғырландырылған нарық; байланыс қызметін көрсететін субъектілердің аффилирлену салдарынан телекоммуникация нарығының шамадан тыс экономикалық шоғырлануы; телекоммуникация инфрақұрылымына тең қолжетімділіктің болмауы; байланыстың үстем операторларының бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттері.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Байланыстың қазіргі замандағы 3G, 4G, WiMax стандарттарын енгізу; радиожилік жолақтарының конверсиясын жүргізу.	ТМД-ның басқа елдерінен 3G-ді енгізуде артта қалуы.

2-сурет – ҚР-дағы телекоммуникация нарығына SWOT талдау [6].

Телекоммуникация секторын дамыту саясаты желілік технологияларды дамытуға бағытталады (бірінші кезекте экономикалық реттеу тұрғысынан бұл байланыс кабельдерін, компьютерлік техника мен бағдарламалық қамтамасыз ету құралдарын шығаратын отандық өндірушілерге жеңілдіктер немесе өзге де артықшылықтар беру). Ұсынылып отырған стратегияда телекоммуникациялық қызмет көрсету тәртібінің екі негізгі бағыты бөліп көрсетіледі:

- 1) оларды әмбебап қызметтер негізінде ұсыну (мемлекеттің жаңа технологияларды жаппай пайдалануды ынталандыруға, халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтарына қолдау көрсетуге және т.б. бағытталған әлеуметтік саясатының элементі);
- 2) қызметтерді сұраныс және ұсыныс негізіндегі нарықтық тетіктер бойынша ұсыну.

Қазіргі таңда барлық әлемде болып жатқан кең көлемді өзгерістер ақпараттық- телекоммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуымен негізделуде. Олардың түбегейлі әсері адамдардың өмір сүру қалпына, олардың жұмысы мен білім деңгейіне, сонымен қатар үкімет пен азаматтық қоғамның өзара іс әрекетіне қатысты және өте аз уақыт аралығында әлемдік экономиканың дамуында өмірлік маңызы бар қозғаушы күш болып табылады.

